

ČESKÁ REPUBLIKA

NÁLEZ

Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedkyně Daniely Zemanové, soudkyně zpravodajky Lucie Dolanské Bányaiové a soudce Jiřího Příbáně o ústavní stížnosti stěžovatele **J. K.**, t. č. ve Věznici Břeclav, zastoupeného opatrovníci I. K., zastoupenou JUDr. Stanislavem Polanským, advokátem, sídlem náměstí T. G. Masaryka 38/10, Břeclav, proti usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 22. října 2024 č. j. 8 To 303/2024-192 a usnesení Okresního soudu v Břeclavi ze dne 22. srpna 2024 č. j. 2 Nt 27004/2023-175, za účasti **Krajského soudu v Brně a Okresního soudu v Břeclavi**, jako účastníků řízení, takto:

I. Usnesením Krajského soudu v Brně ze dne 22. října 2024 č. j. 8 To 303/2024-192 a usnesením Okresního soudu v Břeclavi ze dne 22. srpna 2024 č. j. 2 Nt 27004/2023-175 byl porušen článek 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a článek 8 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Tato usnesení se ruší.

Odůvodnění:

I.

Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle článku 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 a násl. zákona o Ústavním soudu se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví označených rozhodnutí s tvrzením, že jimi bylo porušeno jeho právo na osobní svobodu podle článku 8 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), právo na zachování lidské důstojnosti podle článku 10 odst. 1 Listiny a právo na spravedlivý proces podle článku 36 odst. 1 Listiny.

2. Stěžovatel je osobou trpící mentálním postižením s poruchami chování a smíšenou poruchou osobnosti. Z toho důvodu je omezen ve svéprávnosti, opatrovnící je jeho matka.

3. Stěžovatel v současnosti vykonává trest odnětí svobody, který mu byl uložen rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 8 ze dne 3. 5. 2022 sp. zn. 5 T 64/2021 v trvání 3 měsíců a rozsudkem Okresního soudu v Kladně ze dne 19. 12. 2017 sp. zn. 26 T 165/2017 ve spojení s usnesením téhož soudu v téže věci ze dne 16. 12. 2022 v trvání 3 let. Pro výkon trestu odnětí svobody byl zařazen do věznice s ostrahou.

4. Dne 10. 10. 2023 podal ředitel Věznice Břeclav návrh na přearazení stěžovatele do věznice se zvýšenou ostrahou, a to z důvodu opakovaného porušování § 28 odst. 3 písm. f) zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů (dále jen „ZVTOS“). Stěžovatel podle návrhu opakovaně porušuje článek 9 odst. 5 Vnitřního řádu Věznice Břeclav zejména tím, že ostatním odsouzeným krade a polyká léky, které mu nebyly předepsány, polyká šachové figurky a další věci. Stěžovatel neplní program zacházení a jsou mu opakovaně ukládány kázeňské tresty. Přearazením do věznice se zvýšenou ostrahou má být zajištěn řádný výkon trestu a ochrana ostatních vězňů.

5. Napadeným usnesením Okresního soudu v Břeclavi (dále jen „okresní soud“) ze dne 22. 8. 2024 č. j. 2 Nt 27004/2023-175 byl stěžovatel pro další výkon trestu odnětí svobody přearazen do věznice se zvýšenou ostrahou. Okresní soud dospěl k závěru, že u stěžovatele nastala situace uvedená v § 57 odst. 3 písm. a) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (dále jen „trestní zákoník“), neboť opakovaně porušil pořádek v rámci výkonu trestu. Stěžovatel podle okresního soudu neplní program zacházení, nebyl ani jedenkrát kázeňsky odměněn, zato mu byly uděleny opakované kázeňské tresty zejména za krádeže cizích věcí a sebepoškozování. Podle znaleckého posudku z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, je přitom stěžovatel plně schopen rozpoznávat protiprávnost svého jednání. Krádeže léků a jiných předmětů a zejména sebepoškozování je závažné porušení pořádku v rámci výkonu trestu a vybočuje z běžných kázeňských přestupků, stěžovatel se ho navíc dopouštěl opakovaně, a to i několikrát do měsíce. Okresní soud přihlédl rovněž k tomu, že ložnicový systém ve Věznici Břeclav neumožňuje stěžovatele izolovat, a znemožnit mu tak škodlivé jednání. Vzhledem k tomu, že odsouzený krade léky a jídlo ostatním odsouzeným, jeví se možnost uzavřít ho v rámci celového systému (ve věznici se zvýšenou ostrahou) jako efektivní řešení.

6. Proti uvedenému usnesení podal stěžovatel stížnost, o které rozhodl Krajský soud v Brně (dále jen „krajský soud“) napadeným usnesením ze dne 22. 10. 2024 č. j. 8 To 303/2024-192 tak, že ji podle § 148 odst. 1 písm. c) trestního řádu zamítl. Krajský soud se ztotožnil s argumentací soudu prvního stupně a posoudil stížnost jako nedůvodnou.

II.

Argumentace stěžovatele

7. Stěžovatel nesouhlasí se svým přearazením do věznice se zvýšenou ostrahou a má za to, že v napadeném řízení nebylo rozhodnuto bez důvodných pochybností. Soudy podle něj nepřihlédly k tomu, že mu byla nejpozději na podzim roku 2022 diagnostikována schizofrenie, což nebylo zohledněno ve znaleckém posudku, který měl soud k dispozici. Doklady o schizofrenii stěžovatel doložil ke své stížnosti proti prvostupňovému rozhodnutí, přesto je stížnostní soud nezohlednil. Podle znalce je pro stěžovatele namísto restriktivního přístupu vhodnější individuální psychoterapeutická, sociální a pedagogická práce. Přearazení

do přísnějšího typu věznice přitom lze zcela jistě označit za restriktivní přístup. Má-li mít přearazení do přísnějšího typu věznice sankční povahu, je třeba jej hodnotit i optikou zásady *ultima ratio*. Stěžovatel zároveň poukazuje na to, že v kázeňských řízeních, která předcházela uložení kázeňských trestů, neměl obhájce ani jiného právního zástupce. Uvedená kázeňská rozhodnutí přitom byla podkladem rozhodnutí o jeho přearazení do věznice se zvýšenou ostrahou.

8. Stěžovatel poukazuje rovněž na zásadu humanity výkonu trestu a s ní spjatou ochranu lidské důstojnosti. Důvodem pro přearazení do věznice s přísnějším režimem nemůže být sám o sobě zdravotní stav stěžovatele. Pokud se stát rozhodl, že stěžovatele, který vyžaduje nesporně specifické zacházení, pošle za mříže, pak má také vytvořit podmínky, za kterých bude schopen trest vykonávat, což se dosud nestalo.

III.

Vyjádření účastníků řízení

9. Ústavní soud si vyžádal vyjádření účastníků řízení a spis vedený u Okresního soudu v Břeclavi pod sp. zn. 2 Nt 27004/2023.

10. Krajský soud v Brně svým vyjádřením v celém rozsahu odkázal na odůvodnění napadeného usnesení.

11. Okresní soud v Břeclavi k výzvě Ústavního soudu uvedl, že ve věci provedl úplné dokazování, které bylo zaměřeno i na specifikum tohoto případu spočívající v duševní poruše stěžovatele, která je trvalého rázu. Již v nalézacím řízení obecné soudy dospěly k tomu, že navzdory duševní poruše je trestní odpovědnost stěžovatele dána a stěžovatel je schopen vykonávat uložený trest. V nynější věci okresní soud ověřoval nejenom současný duševní stav stěžovatele, ale také to, zda je schopen celkově dodržovat základní povinnosti odsouzených osob vymezené v § 28 ZVTOS. Na zachování rozpoznávacích a ovládacích schopností stěžovatele k dodržování jeho základních povinností uvězněné osoby bylo celkově zaměřeno i dokazování u veřejného zasedání včetně výsledku samotného stěžovatele. Okresní soud zkoumal, zda podmínky výkonu trestu odnětí svobody v režimu věznice s ostrahou odpovídaly nutnosti specifického zacházení se stěžovatelem s ohledem na jeho duševní poruchu. K tomu provedl ve veřejném zasedání výslech svědka Mgr. P. P., který působil jako vychovatel stěžovatele na oddělení pro trvale pracovní nezařaditelně odsouzené a který se vyjadřoval ke konkrétnímu způsobu práce a komunikace se stěžovatelem. Okresní soud dále hodnotil, zda samotný průběh řízení měl na stěžovatele výchovný efekt, k čemuž však nedošlo. Přearazení do přísnějšího typu věznice představuje podle okresního soudu závažný zásah do práv stěžovatele, avšak s ohledem na konkrétní okolnosti věci žádné jiné řešení nepřicházelo v úvahu. Přearazením stěžovatele do věznice se zvýšenou ostrahou bude nejenom chráněn pořádek a kázeň v příslušné věznici, ale i život a zdraví samotného stěžovatele.

12. Okresní státní zastupitelství v Břeclavi a Krajské státní zastupitelství v Brně se k výzvě Ústavního soudu nevyjádřila, a vzdala se tak postavení vedlejších účastníků.

13. Vyjádření účastníků řízení zaslal Ústavní soud stěžovateli k replice. Stěžovatel uvedl, že nemá, co by doplnil, a odkázal na odůvodnění ústavní stížnosti.

IV.

Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

14. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž byla napadená rozhodnutí vydána. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Ústavní stížnost je přípustná, neboť stěžovatel vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva (§ 75 odst. 1 téhož zákona a contrario).

V.

Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

15. Ústavní soud je podle článku 83 Ústavy soudním orgánem ochrany ústavnosti. Není součástí soustavy obecných soudů a není povolán k instančnímu přezkumu jejich rozhodnutí. Jeho pravomoc je založena výlučně k přezkumu z hlediska dodržení ústavněprávních principů, tj. zda v řízení (rozhodnutím v něm vydaným) nebyly dotčeny předpisy ústavního pořádku chráněná práva nebo svobody jeho účastníků a zda řízení bylo vedeno v souladu s ústavními principy.

16. Ústavnímu soudu v zásadě nepřísluší, aby po skutkové stránce přezkoumával, zda byly splněny podmínky pro přeražení do jiného typu věznice, proto přistupuje k přezkumu rozhodnutí o změně výkonu trestu vydaného podle § 324 trestního řádu zdrženlivě [srov. náleze ze dne 12. 3. 2015 sp. zn. III. ÚS 857/13 (N 57/76 SbNU 781)]. Přesto může Ústavní soud do rozhodovací činnosti obecných soudů zasáhnout v případě pochybení dosahujících porušení základních práv, a to zejména v případě, kdy jde o rozhodnutí o přeražení do přísnějšího typu věznice, kterým dochází k podstatnému omezení práv odsouzených.

17. Jak Ústavní soud v minulosti zdůraznil, ve svém pojmovém a obsahovém smyslu má kategorie trestu nejen kvantitativní, časovou dimenzi, ale také dimenzi kvalitativní, vypovídající o tom, v jakém rozsahu a jakým způsobem je zasažena lidská svoboda a důstojnost. Rozhodnutí o přeražení odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody do věznice s přísnějším režimem podstatným způsobem mění výrok o trestu obsažený v odsuzujícím rozsudku a je rozhodováním o trestu za trestný čin ve smyslu článku 40 odst. 1 Listiny [náleze ze dne 30. 11. 1994 sp. zn. Pl. ÚS 5/94 (N 59/2 SbNU 155)].

18. Členění na věznice s ostrahou a se zvýšenou ostrahou (tzv. vnější diferenciace výkonu trestu odnětí svobody) se projevuje ve způsobu vnějšího střežení, zajištění bezpečnosti a režimu výkonu trestu. Osobní svoboda odsouzeného je při přeražení do věznice s přísnějším režimem omezena podstatně intenzivněji, než tomu bylo ve věznici mírnějšího typu. Přeražení do přísnějšího typu věznice totiž zásadně ovlivní podmínky výkonu trestu odsouzeného (způsob ubytování, možnost volného pohybu po věznici, míra dohledu, možnost práce a dalších akcí mimo věznici, kontakt s osobami blízkými a venkovním světem, atd.).

19. Z judikatury Evropského soudu pro lidská práva vyplývá, že pro posouzení, zda došlo k omezení svobody ve smyslu článku 5 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) v kontextu změny výkonu detence, je rozhodující, zda jde o významnou změnu mající za následek zásadní rozdíl mezi zbytkovými svobodami, které měl vězeň k dispozici během původního výkonu detence a detencí následnou (rozsudek ve věci

Stoyan Krastev proti Bulharsku ze dne 8. 3. 2021 č. 1009/12, body 48–54). Ústavní soud má za to, že v případě přeřazení odsouzeného do věznice se zvýšenou ostrahou k takto významné změně výkonu trestu dochází. Ostatně i okresní soud ve svém vyjádření v této věci konstatoval, že přeřazení do přísnějšího typu věznice představuje závažný zásah do práv stěžovatele. Rozhodnutí o přeřazení odsouzeného do věznice s přísnějším režimem představuje omezení práva na osobní svobodu podle článku 8 odst. 1 Listiny a obecné soudy musejí při svém rozhodování zvažovat proporcionalitu takového omezení.

20. V posuzovaném případě je nutné vzít v úvahu, že stěžovatel trpí mentálním postižením s poruchami chování a smíšenou poruchou osobnosti, je tedy osobou se zdravotním postižením. Osoby s duševním onemocněním či mentálním postižením představují zvláště zranitelnou skupinu osob, jejichž práva musí být v kontextu výkonu trestu odnětí svobody zvláště bedlivě střežena a zacházení s nimi musí být individuálně přizpůsobeno jejich duševní poruše.

21. Česká republika je signatářem Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením (dále jen „CRPD“), která v odstavci prvním článku 14 garantuje, aby „osoby se zdravotním postižením, na rovnoprávném základě s ostatními: a) užívaly práva na svobodu a osobní bezpečnost; b) nebyly zbavovány svobody nezákonným nebo svévolným způsobem, aby každé zbavení svobody bylo v souladu se zákonem a aby existence zdravotního postižení nebyla za žádných okolností důvodem ke zbavení svobody“. Podle odstavce druhého mají smluvní státy povinnost zajistit, aby „osoby se zdravotním postižením, které byly jakýmkoli postupem zbaveny svobody, měly právo, na rovnoprávném základě s ostatními, na záruky uznávané mezinárodním právem v oblasti lidských práv a bylo s nimi zacházeno v souladu s cíli a zásadami této úmluvy, včetně poskytnutí přiměřené úpravy“. Podle článku 2 CRPD „přiměřená úprava“ znamená nezbytné a odpovídající změny a úpravy, které nepředstavují nepřiměřené nebo nadměrné zatížení, a které jsou prováděny, pokud to konkrétní případ vyžaduje, s cílem zaručit osobám se zdravotním postižením uplatnění nebo užívání všech lidských práv a základních svobod na rovnoprávném základě s ostatními. Přiměřené úpravy tedy předpokládají přijetí individualizovaných a kontextově specifických opatření, která musí konkrétní aktér přijmout, pokud pro ně nepředstavují nepřiměřené nebo nadměrné zatížení (k přiměřeným úpravám srov. náleze ze dne 15. 11. 2023 sp. zn. III. ÚS 1068/22, body 32 a násl.). V kontextu výkonu trestu odnětí svobody je účelem přiměřených úprav to, aby omezení svobody dopadalo na osoby s duševním (resp. zdravotním) postižením jen v takové míře, v jaké dopadá na ostatní odsouzené.

22. Článek 15 CRPD dále ve vztahu k osobám se zdravotním postižením stanoví zákaz mučení, krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání, které je prohloubením zákazu mučení a špatného zacházení podle článku 7 odst. 2 Listiny a článku 3 Úmluvy. V některých případech totiž může být výkon trestu odnětí svobody za stejných podmínek jako u ostatních odsouzených důvodem špatného zacházení ve vztahu s osobou zdravotně postiženou. Následky spojené s trestem odnětí svobody osoby se zdravotním postižením musí být pouze takové, jaké jsou při výkonu takového trestu běžné a nevyhnutelné pro ostatní jednotlivce. Není možné připustit, aby trest odnětí svobody na některé jednotlivce dopadal tvrději pouze proto, že mají odlišné fyzické či psychické dispozice (srov. Hofmannová, H., Řepa, K., Otýpková, L. *Lidská práva za mřížemi: Ústavněprávní aspekty omezování osobní svobody*. Praha: Auditorium, 2021. Str. 141.).

23. Dojde-li ke zbavení svobody osoby s duševním onemocněním či mentálním postižením, je povinností státu zohlednit specifické potřeby této osoby vyplývající z jejího postižení. Evropský soud pro lidská práva zdůraznil, že již samotná povaha duševního postižení může

osobu, jejíž svoboda je omezena, stavět do obzvláště zranitelného postavení oproti ostatním odsouzeným (rozsudek ve věci *Dybeku proti Albánii* ze dne 18. 12. 2007 č. 41153/06, bod 48). Orgány veřejné moci jsou povinny chránit zdraví osob zbavených svobody, přičemž nedostatek odpovídající lékařské péče může znamenat zacházení rozporné s článkem 3 Úmluvy (např. rozsudky ve věcech *Slawomir Musiał proti Polsku* ze dne 20. 1. 2009 č. 28300/06, bod 87; *Tarricone proti Itálii* ze dne 8. 2. 2024 č. 4312/13, body 71–80). Ve vztahu k osobám s duševním postižením zbaveným svobody je povinností státu řádně zjistit jejich duševní stav a podle toho upravit zacházení s nimi (rozsudek velkého senátu ve věci *Murray proti Nizozemsku* ze dne 26. 4. 2016 č. 10511/10, bod 105). Absence komplexní terapeutické strategie zaměřené na léčbu vězně s duševními problémy může představovat „terapeutické opuštění“ v rozporu s článkem 3 Úmluvy (rozsudek ve věci *Strazimiri proti Albánii* ze dne 21. 1. 2020 č. 34602/16, body 108–112).

24. Na úrovni Rady Evropy zdůrazňuje ochranu práv osob s duševním postižením ve výkonu trestu odnětí svobody Doporučení Rec(2006)2-rev Výboru ministrů členským státům k Evropským vězeňským pravidlům. Tato pravidla jednoznačně preferují umístování osob trpících psychickými poruchami ve speciálních zařízeních, případně specializovaných odděleních věznic, kde jim bude dostatečně zajištěna odborná péče (viz pravidla 12.1, 12.2, 47.1, 47.2). Doporučení Rec. (2004)10 Výboru ministrů členským státům ve věci ochrany lidských práv a důstojnosti osob s duševní poruchou ve svém článku 35 stanoví, že osoby s duševním postižením nesmějí být v rámci výkonu trestu odnětí svobody diskriminovány a musí jim být k dispozici vhodné terapeutické nástroje.

25. V českém prostředí se podmínkám výkonu trestu odnětí svobody zdravotně postižených osob podrobně věnuje Zpráva ze systematických návštěv věznic veřejného ochránce práv z roku 2016 (dostupné z: <https://eso.ochrance.cz/>). V ní tehdejší veřejná ochránkyně práv mimo jiné poukázala na dva zjištěné případy špatného zacházení s odsouzenými trpícími duševní poruchou a doporučila Ministerstvu spravedlnosti věnovat problematice odsouzených s duševním onemocněním náležitou pozornost při realizaci koncepce vězeňství.

26. Zákonná úprava reflektuje nutnost speciálního zacházení s duševně nemocnými a mentálně postiženými vězni pouze stručně. Podle § 70 ZVTOS u odsouzených s poruchami duševními a s poruchami chování (včetně osob s mentálním postižením) se ve vnitřním řádu věznice, zejména při volbě obsahu a forem programu zacházení, přihlíží k závěrům odborného lékařského posouzení těchto odsouzených a k nutnosti individuálního nebo skupinového terapeutického působení. Pro výkon trestu odsouzených s duševními poruchami i odsouzených s mentálním postižením jsou vytvářeny specializované oddíly, které mohou být zřizovány v rámci obou základních typů věznic (§ 94 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody).

27. Ústavní soud v nynějším případě neposuzuje podmínky detence stěžovatele z hlediska zachování přiměřených úprav ve vztahu k jeho zdravotnímu postižení a nemůže hodnotit konkrétní zacházení se stěžovatelem ve výkonu trestu odnětí svobody, neboť tyto úvahy jdou nad rámec ústavní stížností vytyčeného přezkumu. Pozitivní závazky státu vztahující se k ochraně zdravotně postižených osob ve výkonu trestu odnětí svobody však mají svou relevanci při posouzení proporcionality zásahu do práva stěžovatele na osobní svobodu, a to zejména při posouzení potřebnosti tohoto zásahu pro dosažení sledovaných legitimních cílů, tedy při zodpovězení otázky, zda těchto cílů nebylo možno dosáhnout jinými, šetrnějšími prostředky.

28. V nyní posuzované věci byl napadenými rozhodnutími obecných soudů stěžovatel přerážen z věznice s ostrahou do věznice se zvýšenou ostrahou. Tím došlo k zásahu do jeho práva na osobní svobodu podle článku 8 odst. 1 Listiny.

29. Okresní soud aplikoval § 57 odst. 3 písm. a) trestního zákoníku, podle kterého může o přerázení odsouzeného do věznice se zvýšenou ostrahou soud rozhodnout, jestliže odsouzený závažným způsobem nebo opakovaně porušil stanovený pořádek nebo kázeň. Podle skutkových zjištění okresního soudu stěžovatel ve věznici opakovaně kradl léky patřící jeho spoluvězněm, které posléze polykal a ohrožoval vlastní zdraví a život. Polykal rovněž další nestravitelné věci (např. 16 šachových figurek, část jídelní lžice, klíček od zámku, knoflíky, obal od sýru) a dopustil se i dalších kázeňských přestupků. Z toho okresní soud dovodil, že podmínky citovaného ustanovení trestního zákoníku byly naplněny, neboť stěžovatel opakovaně porušoval stanovený pořádek ve věznici.

30. Rozhodnutí o přerázení do věznice s přísnějším režimem lze považovat za rozhodnutí o omezení osobní svobody na základě zákona. Lze jej zároveň považovat za součást zákonného uvěznění po odsouzení soudem. Účelem zákonné úpravy umožňující změnu způsobu výkonu trestu podle § 57 odst. 3 písm. a) trestního zákoníku je v první řadě zajištění pořádku a kázně v rámci výkonu trestu odnětí svobody, potažmo také ochrana práv osob, které se zde nacházejí a jejichž zájmy by mohly být závažným jednáním ohroženy.

31. Podmínkou ústavnosti omezení osobní svobody je dodržení principu proporcionality takového omezení. Stejně jako v jiných případech, kdy obecné soudy rozhodují o omezení svobody (viz např. nálezy ze dne 11. 7. 2017 sp. zn. IV. ÚS 189/17, ze dne 16. 9. 2014 sp. zn. II. ÚS 2086/14 či ze dne 23. 3. 2015 sp. zn. I. ÚS 1974/14), také při rozhodování o přerázení do věznice s přísnějším režimem je nutno zvažovat proporcionalitu takového zásahu do práv odsouzeného a posoudit existenci jiného šetrnějšího prostředku k dosažení sledovaného cíle. Tato povinnost je o to významnější, je-li přerázení důsledkem jednání, které přímo vyplývá z duševního postižení odsouzeného.

32. Při posuzování nezbytnosti omezení svobody odsouzeného s duševním onemocněním či mentálním postižením jeho přerázením do věznice s přísnějším režimem je třeba vycházet z toho, že zajištění specifického zacházení s duševně nemocnými či mentálně postiženými osobami ve výkonu trestu odnětí svobody představuje uskutečnění pozitivních závazků plynoucích především z článku 14 a 15 CRPD, ale také článku 3 Úmluvy a článku 7 odst. 2 Listiny. Zajištění specializovaného zacházení ve vztahu k těmto odsouzeným představuje šetrnější prostředek, kterým lze zajistit pořádek a ochranu práv ostatních odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody, než je přerázení do přísnějšího typu věznice, přičemž takové specializované zacházení je předpokládáno a umožněno pro oba základní typy věznic (viz bod 25 výše). Povinností soudu rozhodujícího o přerázení odsouzeného trpícího duševním onemocněním či mentálním postižením do přísnějšího typu věznice je zohlednit skutečnost, zda dosažení účelu takového přerázení nemohlo být dosaženo jiným méně restriktivním způsobem, a to zejména za přijetí opatření, která představují naplnění pozitivních závazků státu spočívajících v zabezpečení specifického zacházení s těmito osobami (např. umístění odsouzeného ve specializovaném oddílu, zajištění adekvátního terapeutického působení, apod.).

33. Ze spisu vedeného okresním soudem pod sp. zn. 2 Nt 27004/2023 vyplývá, že stěžovatel byl k výkonu trestu odnětí svobody přijat dne 5. 10. 2022, kdy mu byl stanoven nízký stupeň zabezpečení v rámci věznice s ostrahou. Po několika měsících ve výkonu trestu mu byl

stanoven střední stupeň zabezpečení. V březnu 2023 pak byl přemístěn do objektu Břeclav a umístěn na oddíl A1 pro trvale pracovně nezařaditelné odsouzené s vysokým stupněm zabezpečení. Na tomto oddělení se nacházejí osoby s fyzickým či psychickým postižením nebo v důchodovém věku (§ 69 ZVTOS.) Z výpovědi zástupce navrhovatele a vychovatele působícího na uvedeném oddělení učiněných ve veřejném zasedání u okresního soudu ze dne 22. 8. 2024 nevyplývá, že by se stěžovatelem bylo v rámci výkonu trestu pracováno terapeuticky či že by se mu nad rámec individuálního přístupu při sdělování a vysvětlování pravidel dostalo speciálního zacházení. Stěžovatel měl mít k dispozici tzv. pracovníka pomoci, což je osoba určená z řad odsouzených z jiného oddělení, která má být nápomocna osobám se zdravotním postižením při sebeobsluze. Nejde však o odborného pracovníka věznice, který by mohl zajistit takové zacházení, aby podmínky výkonu trestu odnětí svobody odpovídaly potřebám stěžovatele vyplývajícím z povahy jeho mentálního postižení.

34. Ze spisu nevyplývá, že by bylo zvažováno přemístění stěžovatele v rámci vězeňského systému tak, aby byl umístěn do věznice se specializovaným oddílem pro výkon trestu odsouzených s mentální retardací či duševní poruchou, kde by se stěžovateli dostalo zacházení s ohledem na specifika jeho duševního stavu a kde by mohlo být efektivněji předcházeno závadnému chování, jež vyplývá z jeho mentálního postižení. Ve veřejném zasedání zástupce Věznice Břeclav pouze konstatoval, že v rámci České republiky neexistuje věznice, která by měla režim vhodný pro stěžovatele tak, aby nemusel být přerážen do zvýšené ostrahy. Toto konstatování však nelze bez dalšího akceptovat, neboť v rámci vězeňského systému fungují výše uvedené specializované oddíly, a to i na úrovni věznice s ostrahou, byť mohou být takové oddíly geograficky vzdálené, či kapacitně omezené (např. specializované oddíly pro výkon trestu odsouzených s mentální retardací ve Věznici Heřmanice či ve Věznici Stráž pod Ralskem, jak vyplývá z veřejně dostupných informací Vězeňské služby České republiky, dostupné z: <https://www.vscr.cz/>).

35. Jak Ústavní soud zdůraznil výše, zřizování a činnost oddílů specializovaných na zacházení s odsouzenými trpícími duševním onemocněním či mentálním postižením představuje naplňování pozitivních závazků státu ve vztahu k ochraně této zranitelné skupiny osob omezených na svobodě. Specializované oddíly jsou klíčové pro zajištění specializovaného zacházení v rámci českých věznic. Právě existence oddílů specializovaných na práci s odsouzenými, kteří vyžadují pro své duševní onemocnění či mentální postižení speciální zacházení, je důležitým nástrojem ochrany práv duševně nemocných osob ve výkonu trestu odnětí svobody.

36. Nelze připustit, aby namísto zajištění specifického zacházení a adekvátní terapeutické péče docházelo k pouhé větší izolaci odsouzených s duševní poruchou v přísnějším typu věznice. Přerázení do věznice se zvýšenou ostrahou nelze bez dalšího považovat za prostředek ochrany zdraví a života odsouzeného s duševním či mentálním postižením, jak v nynějším případě argumentují obecné soudy. Za situace kdy se stěžovatel v důsledku mentálního postižení opakovaně sebepoškozuje mimo jiné polykáním ve vězení běžně dostupných předmětů, nelze předpokládat, že by jeho větší izolace v rámci celového systému mohla zásadně přispět k prevenci sebepoškozování, či k celkovému zlepšení jeho zdravotního stavu. Ostatně i ze znaleckého posudku v oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, vyplývá, že pro zlepšení jeho duševního stavu je u stěžovatele namísto restriktivního přístupu vhodnější individuální psychoterapeutická, sociální a pedagogická práce (č. 1. 142 spisu). Ačkoliv okresní soud dovozuje, že ve věznici se zvýšenou ostrahou dojde ke zvýšení intenzity působení na odsouzeného ve směru psychoterapeutické a sociální práce, samotné přerázení do přísnějšího typu věznice nikterak nezaručuje, že se stěžovateli dostane speciálního zacházení

a individuálního přístupu, který vzhledem ke své duševní poruše vyžaduje. S ohledem na uvedené závěry znaleckého posudku lze naopak očekávat, že přísnější, více omezující režim sám o sobě může mít na jeho duševní zdraví negativní vliv.

37. Přeražení odsouzeného se zdravotním postižením do přísnějšího typu věznice nemůže být důsledkem diskriminačního zacházení spočívajícího v neposkytnutí přiměřených úprav odpovídajících jeho zdravotnímu postižení. Ačkoliv otázka zajištění adekvátních podmínek výkonu trestu zdravotně postižených osob musí být primárně řešena v rámci vězeňského systému, obecné soudy nesmějí rezignovat na ochranu práv takto zranitelných osob ani při rozhodování o změně způsobu výkonu trestu podle § 324 trestního řádu. Byl-li stěžovatel, který trpí mentálním postižením, vystaven stejným podmínkám výkonu trestu odnětí svobody jako ostatní odsouzení, aniž by věznice adekvátně zohlednila jeho postižení, je povinností obecných soudů tuto skutečnost zohlednit. Zdravotní postižení samo o sobě nesmí být důvodem přeražení odsouzeného do věznice se zvýšenou ostrahou.

38. Při posuzování návrhu na přeražení odsouzeného s duševním onemocněním či mentálním postižením do přísnějšího typu věznice soudy musejí zvažovat, zda je takový zásah nezbytný k dosažení cíle sledovaného zákonou úpravou, respektive zda k usměrnění závažného jednání, kterým dochází k porušování stanoveného pořádku nebo kázně ve smyslu § 57 odst. 3 písm. a) trestního zákoníku, nelze využít jiné prostředky, které by méně zasahovaly do základních práv odsouzeného. Tuto povinnost je nutno zdůraznit právě za situace, kdy využití jiných, méně represivních prostředků současně představuje naplnění pozitivních závazků státu.

39. Ústavní soud má za to, že v posuzované věci obecné soudy této povinnosti nedostály, neboť opomněly zvážit, zda ke korekci jednání stěžovatele mohly být využity jiné šetrnější prostředky v rámci vězeňského systému. Do svých úvah obsažených v odůvodnění napadených rozhodnutí obecné soudy nezahrnuly to, zda se stěžovateli vzhledem k jeho mentálnímu postižení a dalším psychickým potížím dostávalo specializovaného zacházení, a nevěnovaly se ani tomu, zda s ohledem na své postižení mohl být přemístěn do specializovaného oddílu na úrovni věznice s ostrahou, kde by mu mohlo být zajištěno odpovídající zacházení.

40. Nedostatečným odůvodněním potřeby zásahu do stěžovatelova práva na osobní svobodu spočívajícího v jeho přeražení do přísnějšího typu věznice obecné soudy porušily právo stěžovatele na soudní ochranu podle článku 36 odst. 1 Listiny a právo na osobní svobodu podle článku 8 odst. 1 Listiny. Ústavní soud proto ústavní stížnosti vyhověl a napadená rozhodnutí zrušil podle § 82 odst. 1, odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 14. května 2025

Daniela Zemanová
předsedkyně senátu